

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1293

Makâsîdü'l-Kur'ân'a Giriş

Dr. Mevlüt ŞAHİN

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Editör

Prof. Dr. Ömer ÇELİK

Tashih

Bedirhan DEMİRCİ

Kapak Tasarım

Emin BEBEK

İç Tasarım

R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-479-3

1. Baskı, Mayıs 2024, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 28.04.2023
tarih ve 177 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11
Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

MAKÂSIDÜ'L-KURÂN'A GİRİŞ

Dr. Mevlüt ŞAHİN

ÖZ GEÇMİŞ

■

1974 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinde dünyaya gelen Mevlüt Şahin, orta öğrenimini 1993 yılında Şarkışla İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 1993-1996 yılları arasında Şarkışla Müftülüğüne bağlı çeşitli camilerde vekil imam olarak görev yaptı. 1996-1998 yılları arasında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksek Okulunu okudu. 2001 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında imam hatip olarak göreve başladı. 2002 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2006 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *Süleyman Ateş'in Tefsirinde Kur'an'ın Çağdaş Yorumları* başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri Dini Yüksek İhtisas Merkezinden mezun oldu. 2006-2010 yılları arasında Mardin Kızıltepe ilçesinde vaiz olarak görev yaptı. 2010-2014 tarihleri arasında Gümüşhane Şiran ilçesinde, 2014-2017 tarihleri arasında Kırşehir Akpınar ilçesinde, 2017-2023 tarihleri arasında da Kayseri Sarıoğlan İlçe Müftüsü olarak atandı. 2022 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalının alt dalı olan tefsir alanında *Makâsıdu'l-Kur'an Üzerine Bir İnceleme* ismiyle doktora tezini tamamladı. 2023 itibarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Bursa Dini İhtisas Merkezinde eğitim görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk babası olan Şahin, Arapça bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

■

ÖN SÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKÂSİD DÜŞÜNCESİNİN KAVRAMSAL VE TARİHSEL TEMELLERİ

A. Makâsîd Düşüncesinin Kavramsal Çerçevesi	21
1. Makâsîd Kavramının Sözlük ve Terim Anlamları	21
2. Makâsîd Kavramının Terimselleşme Süreci	38
3. Makâsîdî Anlama, Elde Etme ve Açıklamaya Dair Kavramsal Çerçeve.....	44
a) Anlama ile İlgili Temel Kavramlar	45
b) Düşünmeye Dair Temel Kavramlar	49
c) Makâsîdî Elde Etmeye Dair Kavramlar	50
B. Makâsîd Düşüncesinin Tarihi Arka Planı ve Teorik Çerçevesi	53
1. Makâsîd Düşüncesinin Tarihi Arka Planı	53
a) Makâsîd Düşüncesinin İlk Dönemlerde İz Düşümü	53
b) Sahâbe ve Tâbiîn'in Kur'an'ı Anlama Çabaları	55
c) Müçtehit İmamlar Döneminde Makâsîd Anlayışı	65
d) Mezheplerin Oluşumu Sonrası Makâsîd Anlayışı	68
2. Makâsîd Nazariyesinin Oluşumu ve Gelişimi Dönemi.....	72
a) İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî ve Sonrası Klasik Dönem	72
b) Şâtıbî ve Sonrası Dönem	77
3. Makâsîd Düşüncesinin Allah'ın Fiilleri, Şer'î Hükümler ve Hikmetler Açısından Teorik Çerçevesi.....	81
a) İlâhî Fiillerin Hüsün ve Kubuhluğu	81
b) Allah'ın Fiillerinin Ta'lîl Edilebilirliği ve Taabbüdiliği	91
c) Felsefi ve Kelâmî Ta'lîl.....	96

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN VE MAKÂSİD

A. Kur'an'ı Anlamanın İmkânı Meselesi.....	111
1. Kur'an'ı Anlamada Yönteme Dair Temel İlkeler.....	111
a) Kur'an'ın Dil ve Üslup Özellikleri	111
b) Kur'an'ın Bütünlüğü	119
c) Kur'an ve Evrensellik.....	124
d) Fitrat Nazariyesi	134
2. Kur'an'ı Anlama ve Makâsîd	140
a) Anlam Kavramı	142
b) Anlama Faaliyetinin Temel Öğeleri	144
c) Bağlam	150
d) Bağlam Çeşitleri	152
e) Makâsîd ve Anlam İlişkisi.....	157
f) Lafzın Mânaya Delâleti ve Maksat İlişkisi.....	160
B. Kur'an'ı Anlamada Yöntem Olarak Hikmet ve Makâsîd	166
1. Kur'an'ı Anlama ve Yorumlamada Hikmet Kavramı	166
2. Hikmet ve Münasip Vasıf Arasındaki İlişki.....	171
C. Yöntem Olarak Maslahat-Mefsedet Kavramları ve Bunların Makâsîdla Olan İlişkisi.....	175
1. Maslahat Kavramı	175
2. Maslahat-Makâsîd İlişkisi	180
3. Maslahatın Çeşitli Açılardan Tasnifi	181
a) Maslahatü'l-Âmme ve Maslahatü'l-Hâssa.....	181
b) Dünyevi ve Uhrevi Maslahatlar ve Mefsedetler	183
c) Maslahatın ve Mefsedetin Fayda, Zarar ve Meşakkatle Olan İlişkileri.....	186

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKÂSİDİ ELDE ETME YÖNTEMLERİ,
MAKÂSİDİN TASNİFİ VE MAKÂSİDÜ'L-KUR'ÂN

A. Makâsîd ve Yöntem Tartışmaları.....	193
1. İslâmî İlimlerde Kullanılan Epistemolojik Yöntemler	193
a) Beyânî Bilgi Sistemi.....	195
b) İrfânî Bilgi Sistemi.....	207
c) Burhanî Bilgi Sistemi	209
2. Makâsîdî Elde Etme Yöntemleri.....	215
a) İlâhî Emir Yöntemi.....	216

b) Kur'an Metnindeki Beyân Yöntemi.....	218
c) Tümevarım Yöntemi	219
B. Makâsıdın Tasnifi.....	223
1. Kapsam Açısından Makâsıd	223
a) Makâsıdı Âmme	223
b) Makâsıdı Hâssa.....	229
2. Delâlet Açısından Makâsıd ve Vesâil.....	230
a) Makâsıdı Kat'î.....	230
b) Makâsıdı Zannî.....	232
c) Makâsıd Vesâil İlişkisi.....	233
3. Makâsıdü'l-Kur'an'ın Temel İlkeleri.....	235
C. Kur'an, Makâsıd ve İslâmî İlimler Arasındaki İlişki	237
1. İslâmî İlimler Tarihine Makâsıdü'l-Kur'an Eleştirisi	239
2. Kaynak Bağlamında Makâsıdü'l-Kur'an ve Makâsıdü'ş-Şer'â	242
3. Makâsıdü'l-Kur'an ile Makâsıdü'ş-Şer'â Arasındaki İlişki.....	244
4. Makâsıdü'l-Kur'an ile Kelâm Arasındaki İlişki.....	247
5. Makâsıdü'l-Kur'an ile Tefsir Arasındaki İlişki.....	248
6. Makâsıdı Tefsir Yöntemi.....	251
a) Küllîlik ve Cüz'îlik	257
b) Küllî ve Âm Maksatların Tespiti.....	263
7. Makâsıdı Tefsir Yöntemi ile Diğer Yöntemler Arasındaki İlişki	267
D. Makâsıdü'l-Kur'an Teorisi	268
1. Klasik Dönemde Makâsıdü'l-Kur'an Anlayışı	268
a) Ebû Hamid el-Gazzâlî'ye Göre Makâsıdü'l-Kur'an	268
b) Fahreddin Muhammed İbn Ömer el-Râzî'ye Göre Makâsıdü'l-Kur'an.....	272
c) Ebû İshak İbrâhim İbn Mûsâ el-Şâtibî'ye Göre Makâsıdü'l-Kur'an.....	272
d) Şah Veliyyullah el-Dihlevî'ye Göre Makâsıdü'l-Kur'an	275
2. Modern Dönemde Makâsıdü'l-Kur'an Anlayışı.....	277
a) Muhammed Reşîd Rızâ'ya Göre Makâsıdü'l-Kur'an.....	280
b) Muhammed Tâhir İbn Âşûr'a Göre Makâsıdü'l-Kur'an	295
c) Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî'ye Göre Makâsıdü'l-Kur'an	303
d) Fazlur Rahman	306
e) Yûsuf el-Karadâvî'ye Göre Makâsıdü'l-Kur'an.....	309
f) Abdülkerim Hâmidî'ye Göre Makâsıdü'l-Kur'an.....	317
3. Makâsıdü'l-Kur'an'a Dair Değerlendirme	318
SONUÇ.....	329
KAYNAKÇA	335

ÖN SÖZ

■

Son birkaç yüzyılda İslâm dünyasında yaşanan birtakım gelişmeler, birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Zamanla bu problemlerin çözümüne yönelik farklı yöntemler aranmaya başlanmıştır. Bu farklı yöntemlerden biri de murâd-ı ilâhînin anlaşılıp hayata aktarılmasıdır. Tefsir ilminin temel amacı da beşerin gücü oranında murâd-ı ilâhîye ulaşmaktır. Bu durum dikkatleri yeniden makâsîd nazariyesinin üzerine çekmiştir.

Genel olarak İslâmî ilimlerin tamamının özellikle de tefsir ilminin temel kaynağı olan Kur'an'ın maksatlarını ifade eden *Makâsîdü'l-Kur'an* hakkında inceleme yapmak bu çalışmanın temel konusunu teşkil etmiştir. Bu çalışma Kur'an'ın, *makâsîdü's-şerî'a* dışında da birtakım maksatlarının var olduğu ön kabulüne dayanmaktadır. Çalışmamızda makâsîd nazariyesi temelinde *Makâsîdü'l-Kur'an*'a dair bir inceleme yapıldığından yöntem olarak temelde İslâmî ilimlerin usul ve metot anlayışı esas alınmıştır. Konunun ontolojik, teolojik ve epistemolojik temelleri, disiplinler arası çalışmayı zorunlu kılmıştır. Kavramlar ve makâsîd nazariyesinin ontolojik ve teolojik temelleri incelenirken tasvir, analiz ve sentez yöntemleri kullanılmış, beyânî bilgi yöntemi esas alınmış, burhanî bilgi yönteminin ise kimi zaman tümevarım kimi zaman da tümünden gelim yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın neticesinde Kur'an'ın küllî ve âm birtakım maksatlarının olduğu, *Makâsîdü'l-Kur'an* ile *makâsîdü's-şerî'anın* bire bir aynı olmadığı, aralarında kaynak ve muhteva açısından birtakım farklılıkların bulunduğu, *Makâsîdü'l-Kur'an*'ın küllî ve âm maslahatlarının insanlığın artan problemlerine çözüm olabileceği ve *Makâsîdü'l-Kur'an*'a dair yapılan çalışmaların daha başlangıç seviyesinde olduğu tespitinde bulunulmuştur.

Elinizdeki bu eser, 2022 yılında *Makâsîdü'l-Kur'an Üzerine Bir İnceleme* ismiyle tamamladığımız doktora tezinin kitaplaşmış hâlidir. Çalışmamız

esnasında pek çok zorluklarla karşılaşmıştır. Bu sebeple uzun ve yoğun bir çalışma sonucu birçok kişinin destek ve katkıları ile bu çalışma ortaya konulmuştur. Öncelikle konunun seçiminden çalışmanın bitimine kadar bana daima destek veren, moral verip çalışmaya motive eden hocam Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI'na müteşekkirim. Çalışmanın başından sonuna kadar görüş ve önerileriyle katkıda bulunan Prof. Dr. İbrahim GÖRENER'e ve Prof. Dr. Ahmet Kamil CİHAN'a ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Çalışma iki kapak arasına geldikten sonra baştan sonra ayrıntılı bir şekilde okuyarak tezin son şeklini almasında katkıları bulunan Prof. Dr. Şahin GÜVEN, Doç. Dr. Arslan KARA-OĞLAN ve Doç. Dr. Muhammed Bahaeddin YÜKSEL hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez döneminde çalışmanın olgunlaşmasına katkıda bulunan Prof. Dr. Mustafa KARAGÖZ, Prof. Dr. Kadir KINAR, Doç. Dr. Mahmut SAMAR, Doç. Dr. Metin YILDIZ, Doç. Dr. Yakup YÜKSEL ve Doç. Dr. Davut ŞAHİN hocalarıma teşekkür ederim. Tezi baştan sona kadar okuyarak olgunlaşmasına katkı sağlayan Bilal DUT, Mehmet KARATAŞ ve diğer hocalarıma şükranlarımı sunarım. Bu yoğun çalışma döneminde hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen, daima fedakârlıkta bulunan aileme ve akrabalarımına teşekkür ederim.

Dr. Mevlüt ŞAHİN

Bursa 2024